

Ганиева Чарос Хашимовна

Камолиддин Бехзод номидаги Миллий рассомлик

ва дизайн институти доценти

МУЗЕЙ ВА ТАЪЛИМ КЕСИМИДА МУЗЕЙ

ПЕДАГОГИКАСИНИНГ ЎРНИ

Мақолада замонавий таълим маконида музей педагогикаси ривожланишининг хусусиятлари кўриб чиқилади. Фуқаролик жамиятини ва маданиятлараро ўзаро муносабатларни шакллантиришга йўналтирилган фанлараро музей тадқиқотларининг долзарб мавзуси таҳлил қилинади. Музей педагогикаси музей таълими методологиясини кенг маданий контекстда ривожлантириш, замонавий музейларни ижтимоий алоқа марказлари сифатида модернизация қилиш муҳимлигини таъкидлади.

Калит сўзлар: ўзаро таъсир, алоқа, маданият, фанлараро, музей педагогикаси, музей таълими, таълим майдони.

РОЛЬ МУЗЕЙНОЙ ПЕДАГОГИКИ В РАЗДЕЛЕ МУЗЕЙ И ОБРАЗОВАНИЕ

В статье рассмотрены особенности развития музейной педагогики в современном образовательном пространстве. Проанализирована актуальная тематика междисциплинарных музеологических исследований, направленных на формирование гражданского общества и межкультурное взаимодействие. Акцентируется на важности разработки методологии музейной педагогики в широком культурном контексте, модернизации современных музеев как центров социальной коммуникации.

Ключевые слова: взаимодействие, коммуникация, культура, междисциплинарность, музейная педагогика, музейное образование, образовательное пространство.

THE ROLE OF MUSEUM PEDAGOGY IN THE SECTION OF MUSEUM AND EDUCATION

The peculiarities of the development of museum pedagogy in the modern educational space are considered in the article. The current topic of interdisciplinary museology research aimed at the formation of civil society and intercultural interaction is analyzed. It emphasizes the importance of developing the methodology of museum pedagogy / museum

education in a broad cultural context, modernizing modern museums as centers of social communication.

Key words: interaction, communication, culture, interdisciplinarity, museum pedagogy, museum education, educational space.

Замонавий музейнинг таълим функциясини амалга оширишда муҳим омил бу музей педагогикаси каби фанни такомиллаштириш ҳисобланади. Бу нафақат музейнинг таълим имкониятларини ҳисобга олиш, балки ташриф буюрувчиларга "педагогик" таъсир кўрсатишга имкон беради.

Россия музейлари тизимида музей педагогикасида асосий эътибор болаларнинг мавжуд экспозициядаги маълумотларни қидириш, идрок этиш ва қайта ишлаш қобилиятларини ривожлантиришга эмас, балки умумий маданият, ижтимоийлашув, ахлоқий ва эстетик тарбияни ривожлантиришга қаратилган. Бундан ташқари, музейнинг болага таъсирини психологик қўллаб-қувватлаш ғоясига эътибор қаратилади (музей педагогикасига оид хорижий қарашларда бундай бўлмаган).[2.26б.] М.Ю.Юхневич фикрига кўра, музей педагогикаси музейга ташриф буюрувчиларнинг қизиқишларини музей алоқасининг айрим турларига йўналтириш, музей маданияти каби параметрлар музей ўқув фаолиятининг психологик асосини ташкил этиш учун маълум аҳамиятга эга бўлган музей ахборотини идрок этишга тайёрлик мотивацияси ва даражасини кўрсатади. Музей педагогикаси тарихи шуни кўрсатадики, музей аудиториясига бўлган муносабат аста-секин ўзгариб боради ва у ўқитилиши керак бўлган объект сифатида эмас, балки коммуникатив жараённинг тенг ҳуқуқли иштирокчиси сифатида, музей муҳитида олиб бориладиган диалог сифатида қабул қилина бошлайди. [6.34б.]

Илмий манбаларнинг таҳлили кўрсатганидек [9.57б.], музей педагогикасининг маҳаллий ҳудуд миллий назарияси ва амалиётида болалар ва ёшларни тарбиялаш мақсадлари, таълимнинг замонавий муаммоларини ҳал этишга қаратилган мақсадлар ва вазифалар (бола шахсини ҳар томонлама ривожлантириш, ижодий фаолиятни ривожлантириш, билим мустақиллиги, билим жараёнлари, ватанпарварлик тарбияси ва бошқалар.).

Музейнинг педагогик фаолиятнинг мазмуни, жумладан, тарихий фактлар, воқеалар, афсоналар, фольклор, экспонатлар талқини ва яна кўп нарсалар – Давлат таълим стандарти томонидан тақдим этилган умумтаълим мазмуни билан бир қаторда аниқланади. Умумий таълимдан фарқли ўлароқ, музей педагоги ва томошабинлар ўртасидаги мулоқотнинг мазмуни стандартлаштирилмаган ўқув дастурларидан озод, кўп ҳолларда у муаллифлик хусусиятига эга ва музей мутахассисининг маданий даражасига ва музейнинг ўзига хос хусусиятларига боғлиқ. Худди шунингдек, музейдаги болалар билан машғулотларда қўлланиладиган воситалар мажмуини тасвирлаш мумкин: у ҳам хилма-хил бўлиб, оғзаки, кўргазмали, техник воситалар, гуруҳли ва индивидуал иш шакллари, болаларнинг мустақил билим олиши, изланиш ва ижодий фаолияти кабиларни ўз ичига олади.

Умуман олганда, музей-педагогик фаолиятнинг компоненти мактаб ўқитувчисининг педагогик фаолияти билан умумий хусусиятларга эга, аммо мутахассислар ва амалиётчилар мактабда анъанавий ўқитишга нисбатан таълим ва ривожланиш функцияларини мустаҳкамлашда музей педагогик фаолияти учун муҳим имкониятларни қайд этадилар. Яхши ташкил этилган мулоқотлар билан таъминланган музейнинг педагогик фаолияти мактаб (бошқа ўқув юртларидаги машғулотлар)да касбий жиҳатдан баркамол дарслардан кўра ёшлар онги, қалбига кўпроқ таъсир кўрсатади.

Буларнинг барчаси музей педагогларини касбий тайёрлаш жараёнида уларда умуман музей-педагогик фаолият ҳақида тасаввур ҳосил қилиш керак деган хулосага олиб келади. Тарбиявий ва ривожлантирувчи функцияларнинг устувор бўлишини таъминлаш мақсадида педагогик жараённинг тузилишини музей муҳитига лойиҳалаштиришни ўрганиш муҳим аҳамиятга эга. Музей ахбороти болани тарбиялаш ва ривожлантириш мақсади эмас, балки воситаси бўлиши керак.

Кўриб чиқилган тадқиқотларда музей педагогларини касбий тайёрлаш муаммосига катта эътибор қаратилган. Фойдаланилган илмий манбаларга асосланган ҳолда ушбу муаммонинг ҳолатини бир неча даражаларда тақдим этиш мумкин: 1) музейдаги ўқув фаолиятга мутахассислар тайёрлайдиган муассасалар; 2) бундай

таълим мазмуни ва шакллари таҳлил қилиш; 3) музей педагоглари касбий тайёрлашнинг муаллифлик концепцияси.

Музей педагоглари музейларда ҳам, мактабларда ҳам ишлашга тайёрлаш XX асрнинг ўрталарига келиб музейларни таълим объектлари сифатида расмий тан олингандан сўнг АҚШдаги университет ва коллежларда бошланди. 1960 йиллардан АҚШда музей педагогикасининг уйғониш даври бошланди, бу вақтда ўнлаб янги музейлар ташкил этилиши билан бирга музей ташкил этиш концепцияси ҳам қайта кўриб чиқилади. Шунга кўра, Бостон Болалар музейи директори Михаэл Спокнинг ва Сан-Францискодаги эксплораториум асосчиси Франк Оппенхеймерлар фаолиятини алоҳида таъкидлаш керак.

Хорижий олимлар музей таълимини қуйидаги энг муҳим профессионал фазилатларга ажратишган: коллекцияларни билиш ва билим жараёнини ташкил қилиш қобилияти, мақбул музей орқали талабалар маршрутини танлаш; психология ва физиология соҳасида билим, савол бериш ва жавоб тинглаш қобилияти, махсус аудиториялар учун дастур яратиш, материаллар ўзлаштириш турли шакллари бирлаштириш қобилияти. Музей педагоги нафақат ташриф буюрувчиларни кўргазма билан боғлиқ маълум билимлар тўплами ҳақида хабардор қилибгина қолмай, балки улар билан мулоқотга киришиши, мустақил ижодий изланишларини рағбатлантириши керак - баъзи ҳолларда фақат воситачи сифатида, баъзан эса экспозицион техникалар ёрдамида тайёрланади.

Кўриб чиқиладиган тушунчанинг мазмунига оид қарашлар таҳлили шуни кўрсатадики, бу музей-педагогик фаолиятнинг асосий хусусиятлари ва мутахассис шахсини акс эттирувчи янги хусусиятларни аниқлаб, жамият тараққиёти, музей педагогикасини шакллантириш билан доимо бойиб боради. Бу борада Германия музейшунослари тажриба ўтказишда ва музей педагогикасининг асоси сифатида Болалар музейини ташкил этишда бир мунча илғор саналиб келган. Болалар ва ўсмирлар музейларини ташкил этишда бутунлай хилма-хил ташкилотлар иштирок этади. Улар қаторига турли мобил лойиҳалар устида ишлаган тажрибали одамлар, ташкилотлар киради. Энг машхурлари Мюнхендаги Педагогик акция “Museomobil”и

ёки Дюссельдорфдаги АККЈдир. Булар учун болалар ва ўсмирлар музейи концепцияси мобиль усулларни стационарга айлантириш ва программалар тематикасини кенгайтириш имкониятини яратади. Бошқалар вақтинчалик катта кўргазмалар уюштириб, болалар музейининг бутунлай янги формаларини яратиш устида иш олиб бордилар. Бу ерда Гамбург, Франкфурт-на-Майндаги (Калейдоскоп), Берлиндаги (Neue Universum), Фульддаги (Болалар академияси)ни шунингдек, Венадаги болалар музейи лойихасини айтиб ўтиш мумкин. Берлинда, Ваймар, Лейпцигда, Эссенда ва бошқа жойларда музейлар мавжуд. 1980 йилдан бери улар доим учрашиб, тажриба алмашинади. Бу учрашувларда чет эллик ҳамкорлар билан мунозара олиб бориш, биргаликда дастур ва лойихаларни муҳокама қилиш муҳим роль ўйнайди.

Музей педагогиканинг касбий тайёргарлиги муаммоларини акс эттирувчи илмий-ўқув адабиётларининг таҳлили шуни кўрсатдики, биринчидан, музей педагогларининг касбий тайёргарлигининг назарий-методик базаси ҳалокатли даражада кичик, иккинчидан, махсус ўқув адабиётлари (дарслик ва қўлланмалар, луғатлар ва бошқа маълумотнома адабиётлар, қўлланмалар) деярли йўқ. Мавжуд адабиётлар музей педагогларининг бадий музейлардаги ишларига қаратилган. Шу билан бирга музейларнинг тур ва регионал хусусиятларига кўра хилма-хиллиги музей педагогларини касбий тайёрлашда турли хусусиятларни ҳисобга олишни талаб қилади. Бу ҳол музей педагогларини тайёрлаш учун зарур ўқув-услугий база ўта кичик деган ҳулосага янада таъсир кўрсатади. Вазиятли ёндашув позициясидан музей-педагогик фаолиятни ҳисобга олиб, музей педагоги сифатида ўз тажрибасига таяниб, музей муҳитида талабалар билан педагогик мулоқотда юзага келадиган энг кенг тарқалган, типик вазиятларни аниқлаш мумкин: муаммоли, ҳиссий-қадриятли, ўқув-билиш, ижодий, амалий. Музей педагогининг бундай вазиятларни яратиш бўйича тегишли кўникмаларга эга бўлиши (бу ўзига хос компетентлик), шунингдек, ўқитувчига кутилмаган педагогик вазифаларни туғдирувчи эҳтимолий лаҳзаларни олдиндан кўра олиш қобилияти муҳимдир.[7.54б.]

Музей педагогининг касбий муҳим сифатлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- турли педагогик вазиятларда ва болаларнинг ҳиссий кўринишларида ўз ҳиссий ҳолатларини тушуниш қобилияти, музей муҳитида ишлашда аралашидан қочиш қобилияти; талабалар ва бошқа музей томошабинларининг ҳиссий ҳолатларини бошқариш қобилияти; музей ресурсларидан фойдаланишдан келиб чиқадиган ҳис-туйғуларини ва тажрибаларини очик алмашиш қобилияти;
- музей муҳитида янги билим, турлари ва фаолият шакллари ўзлаштириш қобилияти; музей-педагогик фаолиятида audio, video ва multimedia технологиясидан фойдаланишга тайёрлик; ахборот қидириш ва қайта ишлаш кўникмалари, экскурсиялар, маърузалар ва музей-педагогик фаолиятнинг бошқа шакллари лойиҳаларини ишлаб чиқиш; аудитория билан мулоқот қилиш қобилияти (қулай психологик иқлим яратиш қобилияти, муваффақиятли ҳамкорликни амалга ошириш ва бошқалар.);
- интеллектуал соҳада-музей ва педагогик фаолият муаммоларини ҳал қилишда музей муҳитининг имкониятларини таҳлил қилиш қобилияти; зарур маълумотларни излаш, ўзгартириш ва ўзгартириш ҳолатларида ижодкорлик, мослашувчанлик, танқидийлик, изчиллик, ҳаракатчанлик, фикрлаш самарадорлигини кўрсатиш; педагогик вазиятларни музей томошабинларининг шахсий хусусиятлари билан боғлаш қобилиятига ифодаланган педагогик тасаввур, тушунча ва прогнозлаш. Музейшунослик, педагогика, психология ва музейнинг ўзига хос хусусиятларини акс эттирувчи ихтисослик фанларига оид билимларни сингдириш; музей муҳитида мулоқотнинг психологик хусусиятларини билиш;
- музей муҳитда ҳаракатлар мақсадга мувофиқлиги, қийинчиликларга нисбатан фаолият, руҳий барқарорлик оптимал даражада фаолиятини амалга ошириш учун қобилияти; сабр-тоқат ва турли вазиятларда ўз-ўзини назорат (айниқса, кутилмаган) фикрлаш мослашувчан талаб ва тезкор ечимлар учун қидирув, ўз фаолиятида уларни ишлатиш учун янги усуллари ва кўникмаларини ўзлаштиришда қатъият; ўз-ўзини фаоллаштириш, ўз-ўзини ривожлантириш мақсадларига эришиш.;

- педагогик вазиятларда акс эттириш қобилияти; ўз-ўзини таҳлил қилиш ва музей муҳитида профессионал фаолиятни ўз-ўзини баҳолаш; ўз фаолиятини, ўз шахсий услубини ташқи ва ички музейларда тўпланган ижтимоий ва профессионал тажриба билан боғлаш қобилияти; касбий фаолиятда ва ҳуқ-атворда ўз компетентлигининг кучли ва заиф томонларини аниқлаш қобилияти; уларнинг кейинги касбий ўсиш заҳираларини аниқлаш, ўқув фаолияти ва унга муносабатини музей ва педагогик инновациялар нуқтаи назаридан тартибга солиш қобилияти. [5.496.]

Юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда шуни қайд этиш мумкинки, музей педагогикаси ҳозирги кунда нафақат илмий-тарбиявий интизом сифатида ўз шаклини, балки унинг мазмунини ҳам эгаллаш босқичида ўзининг интегратив, фанлараро табиатини акс эттиради. Музейнинг педагогик фаолияти, музей педагогларининг касбий фаолияти мазмуни ва усуллари тўғрисидаги мавжуд илмий маълумотлар албатта такомиллаштирилади, лекин бугунги кунда музей педагогикаси ҳақида касбий тайёрлашнинг назарий-методологик асоси сифатида айтиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Крешенштайнер Р. Развитие художественного ребенка. М., 1914. – 225 с.
2. Столяров Б.А. Музейная педагогика: история, теория, практика. М.: Высшая школа, 2004. – 195 с.
3. Фолль К. Опыты сравнительного изучения картин М.: Изд-во Г.А. Лемана и С.И.Сахарова, 1916. – 235 с.
4. Фройденталь Г. Музей-Народное образование-Школа. 1931. – 186 с.
5. Юренева Т.Ю. Музееведение. М.: Академ. Проект, 2004. – 494 с.
6. Юхневич М.Ю. Музейная педагогика как научная дисциплина// Культурно-образовательная деятельность музеев. М.,1997. – 267 с.
7. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: Учеб. пособие по музейной педагогике / Рос. ин-т культурологии. М., 2001. – 223 с.

8. Lichtwark A. Ubengen in der Betrachtung von Kunstwerken. Berlin :Verlag von Bruno Cassire, 1909; P. 130.

9. Museum education; History, Theory and Practice / Ed. N. Berry and S. Mayer. Reston, 1989. P. 57.

